

ZAPISNIK

sa 15. sjednice Ženskog parlamenta, održane 01. decembra 2022. godine

Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore organizovao je 15. zasijedanje Ženskog parlamenta u toku trajanja globalne kampanje „16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama“ na temu „Borba protiv nasilja nad ženama“. Sjednica je počela u 11 sati.

Sjednici je predsjedavala Božena Jelušić, predsjednica Odbora.

Sjednici su prisustvovali:

- Danijela Đurović, predsjednica Skupštine i Branka Bošnjak, potpredsjednica Skupštine;
- Zdenka Popović i Maksim Vučinić, član/ica Odbora za rodnu ravnopravnost;
- Milosava Paunović i Jovanka Bogavac, poslanice;
- Miodrag Lekić, predsjednik Odbora za međunarodne odnose i iseljenike
- Boris Mugoša, pridruženi član Ženskog kluba;
- Aleksandar Klarić, generalni sekretar Skupštine Crne Gore;
- Lidija Grdinić, zamjenica generalnog sekretara Skupštine;
- Vladimir Bulatović, pomoćnik generalnog sekretara Skupštine Crne Gore;
- Fatmir Gjeka, ministar ljudskih i manjinskih prava, Vasilije Lalošević, ministar sporta i mladih, dr Biljana Šćepanović, ministarka nauke i tehnološkog razvoja, Zoran Miljanić, ministar bez portfelja, Mersudin Gredić, državni sekretar u Ministarstvu unutrašnjih poslova, Miloš Medenica, državni sekretar u Ministarstvu finansija, Milijana Vukotić Jelušić, državna sekretarka u Ministarstvu prosvjete, Enesa Hasanagić Katana, sekretarka Ministarstva javne uprave, Marija Tomović, v.d.sekretarke Ministarstva kulture i medija, Jovana Radifković, načelnica Direkcije za zaštitu od rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici u Ministarstvu rada i socijalnog staranja, Biljana Pejović, načelnica Direkcije za rodnu ravnopravnost u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava, Sanja Žugić, šefica Kabineta ministra za ljudska i manjinska prava, Ana Šebek, predstavnica Ministarstva ekonomskog razvoja i turizma, Radovan Nikolić, savjetnik u Direkciji za normativnu djelatnost u Ministarstvu zdravlja, Suada Musić, Anđela Ivanović, Alisa Zverotić i Ana Koprivica, savjetnice u Direkciji za zaštitu od rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici u Ministarstvu rada i socijalnog staranja;
- mr Siniša Bjeković, zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore;
- Boris Bastijančić, savjetnik predsjednika Crne Gore;
- Sabina Muratović, predstavnica Bošnjačke stranke;
- Predstavnici diplomatskog kora: Veselko Grubišić, Ambasada Hrvatske, Nabile Alshamasi, Ambasada Ujedinjenih Arapskih Emirata, dr Karl Michael Müller, Ambasada Austrije, Gregor Presker, Ambasada Slovenije, Oleh Herasimenko, Ambasada Ukrajine, dr Meglena Plugtschieva, Ambasada Bugarske, Karen Maddocks, Ambasada Ujedinjenog Kraljevstva i Sjeverne Irske, Boris Gandel, Ambasada Slovačke, Mire Vuity, Ambasada Mađarske, Judy R. Reinke, Ambasada Sjedinjenih Američkih Država, Daniel McIntosh, Ambasada Sjedinjenih

Američkih Država, Rabii Alhantouli, Ambasada Palestine, Jelisaveta Čolanović, Ambasada Republike Srbije, Rami Redžepi, Ambasada Sjeverne Makedonije, Monika Dmohovska, Ambasada Poljske, Peter Felten, Ambasada SR Njemačke, Petra Ali Dolakova, Ambasada Češke Republike, Karen Medoks, Ambasada Britanije, Ariana Zherka Hoxha, Ambasada Kosova i Branimir Jukić, Ambasada Bosne i Hercegovine, ambasadorica OEBS-a Dominique Waag, Ana Krušić saradnica na programu za demokratizaciju Misije OEBS-a u Crnoj Gori; ekspert Misije OEBS – a u Crnoj Gori Adnan Kadribašić, Ivona Dragutinović, Savjet Evrope, Maka Meshveliani, NDI i Nada Đurović Martinović, UNICEF.

- Predstavnice državnih institucija: Snežana Remiković v.d. pomoćnice direktora Uprave za statistiku i direktorica Prirodjačkog muzeja Natalija Čađenović.
- Predstavnice nevladinih organizacija: Marina Vujačić, Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore, Nikoleta Pavićević, Institut alternativa, Nada Ristanović, SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Bijelo Polje, Hatidža Neljaj, SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Ulcinj, Jovana Perućica, SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić, Biljana Zeković, SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Podgorica, Sigurna ženska kuća, Milena Karišik i Mira Saveljić, Centar za ženska prava Maja Raičević, Slavica Striković, NVO Ženska akcija, Fana Delija, Centar za romske inicijative, Jelena Kulidžan, Evropska kuća, Nada Vojinović, fotografkinja kampanje koju su organizovale Delegacija Evropske unije u Crnoj Gori i Evropska kuća i Mihailo Šaranović, Udruženje psihologa.

U uvodnom obraćanju predsjednica Odbora **Božena Jelušić**, saopštila je da je 15. Ženski parlament prilika da se ukaže na pojavne oblike nasilja nad ženama i razmjene mišljenja o najboljem mogućem pristupu i najefikasnijim oblicima borbe protiv nasilja nad ženama. Odbor za rodnu ravnopravnost se istrajno i posvećeno bavi ovim temama kroz konsultativna i kontrolna saslušanja. Istakla je da je „nasilje nad ženama svih uzrasta jedno od najraširenijih, najistrajnijih i najrazornijih kršenja ljudskih prava. Na globalnoj mapi nasilja nad ženama Crna Gora svakako nije među najgorima, ali nije ni među najboljima. Zbog toga je od izuzetnog značaja da Skupština, kao institucija, bude u obavezi da trajno šalje jasnu poruku o nultoj toleranciji na nasilje, kojom bismo potvrdili da nije slučajnost što je Crna Gora jedna od prvih potpisnica Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Ne smijemo biti društvo u kojem je nasilje prihvaćeno ili prihvatljiva norma na bilo koji način. Na žalost, u našoj zajednici sistemske nepravde patrijahata, nasilje na ženama i djevojčicama još uvijek spada u prilično skrivene i stigmatizovane teme o kojima se rijetko, nerado ili nespretno govori upravo zbog toga što je duboko ukorijenjeno u patrijahalnoj kulturi koja počiva na sistemskej nepravdi između muškaraca i žena. Tome pogoduje i činjenica o nekažnjivosti djela nasilja nad ženama i radikalnog i trajnog nezadovoljstva onim što institucije u Crnoj Gori u cjelini rade kada je ova tema u pitanju. Nasilje ima razne oblike, počevši od nasilja nad životom, o čemu svjedoče četiri femicida u Crnoj Gori koji su otvorili lepezu nekažnjivosti i nemoći institucija da prevenira nasilje na adekvatan način i u vrijeme koje treba da bude optimalno, ali smo i dalje ostali zajednica u kojoj se femicidi događaju.“ Između ostalog, ukazala je da „od ovih najgorih oblika nasilja

kao udara na život i uopšte na pravo da budu rođene, idemo ka onim, uslovno rečeno, mekšim, a to je prije svega ekonomsko nasilje nad ženama jer su one izrazito nejednake u domenu novca a samim tim i u domenu moći čime takođe doprinose institucije, pa do onog emocionalnog i psihološkog nasilja koje predstavlja udar na dostojanstvo žena i djevojčica.“ Saopštila je da su „prijavljivanje nasilja, informisanje i podrška institucija prvi koraci ka njegovom sprečavanju. Ukoliko ćutimo o nasilju dopuštamo da žene i djevojčice i dalje žive kao žrtve. Zbog toga je neophodno da Skupština Crne Gore jasno pokaže političku volju svih svojih članica i članova da se mora okončati i spriječiti svaki oblik nasilja nad ženama.“ Takođe, ukazala je na činjenicu da je crnogorski zakonski okvir dobar, ali da to nije dovoljno i da ono što u zakonu postoji ponekad u praksi nije implementirano. Saopštila je da „novo vrijeme nameće nove izazove, nove oblike nasilja u digitalnom okruženju. Istakla je da u jednom toksičnom okruženju društvenih mreža u kojima svako sebi dozvoljava pravo da kaže bilo što, žene su najčešće i najozbiljnije žrtve. Tu se ne preza od nasilja, ne samo nad ženama u političkom životu nego i ženama iz društvenog života pa i mogućnosti da se naprave svojevrstni diplomatski skandali. Takve primjere u našoj zajednici relevantne institucije treba najozbiljnije da sankcionišu. Neophodno je uporno, i u medijskoj sferi, tražiti rješenja kojima se nekažnjivost ovakve vrste nasilja, njegova rasprostranjenost i mogućnost da trajno istjera žene iz političkog života i društvenog života Crne Gore, mora prevenirati.“

Sjednicu je otvorila predsjednica Skupštine **Danijela Đurović**.

„Danas pored obilježavanja Svjetskog dana borbe protiv side ukazujemo na još jedan značajan problem u našem društvu. Tema današnjeg 15. zasjedanja Ženskog parlamenta je borba protiv nasilja nad ženama. Rodno zasnovano nasilje je jedan od najtežih oblika rodne neravnopravnosti i kršenja ljudskih prava. Ovo pitanje utiče na žene neproporcionalno, jer je direktno povezano sa nejednakom raspodjelom moći između žena i muškaraca. Nasilje nad ženama ima mnogo različitih oblika, uključujući nasilje u porodici, seksualno zlostavljanje i uznemiravanje, dječije rane i prisilne brakove, seksualnu eksploataciju i brojne druge. Ukorijenjeno je u rodnoj nejednakosti sa kojom se žene suočavaju tokom života od najranijeg djetinjstva do starosti. Istraživanje OEBS-a o stavovima i percepciji psihičkog nasilja prema ženama i djevojkama u porodici i partnerskim vezama, predstavljeno 16. novembra u Podgorici, pokazuje da je svaka peta žena u Crnoj Gori bila žrtva nasilja, dok skoro 2/3 građana, tačnije 61% smatra da je ovaj problem važan, ali da nije među prioritetima. Skoro polovina građana, njih 48%, smatra da ne treba prijavljivati porodično nasilje, dok je čak 42% žena imalo iskustvo sa bar jednom vrstom porodičnog nasilja. Istraživanje pokazuje da 85% ispitanika, odnosno ispitanica prepoznaje da je psihičko nasilje nad ženama i djevojkama veoma učestalo. Trećina ispitanika, odnosno ispitanica lično je doživjela bar jedan oblik psihičkog nasilja, a preko 44,41% njih smatra da je u pitanju najčešći oblik nasilja u emotivnim i porodičnim odnosima. Pandemija COVID-19, tokom koje je broj slučajeva nasilja drastično uvećan pokazala je da dom nije sigurno mjesto za žrtve nasilja, koje su dodatno oslabljene ugroženim ekonomskim i zdravstvenim položajem. Nasilje košta i cijelo društvo plaća njegovu cijenu. Ono uzorkuje ogromne troškove za zajednicu, za javno blagostanje,

zdravlje i bezbjednost, kao i za obrazovanje, produktivnost, sprovođenje zakona i javne programe i budžet. Ujedinjene nacije su tokom 2016. godine procijenile da je globalna cijena nasilja nad ženama iznosila 1,5 triliona dolara ili oko 2% svjetskog BDP-a. Evropska istraživanja procjenjuju da trošak rodno zasnovanog nasilja širom Evropske unije iznosi 366 milijardi eura godišnje, od čega 79% pripada upravo nasilju nad ženama. Nasilje državu Crnu Goru košta 9,2 miliona eura. Neprijavljeno nasilje sa posljedicama iznosi čak 233,2 miliona eura, što je znatno veći iznos od institucionalnih troškova saniranja i predupređenja daljeg nasilja kroz djelovanje institucija. Ovakve brojke izazivaju zabrinutost posebno ukoliko se uzmu u obzir učestali slučajevi femicida koji su se desili u Crnoj Gori u posljednjem periodu. Pozivaju nas da se preispitamo i preispitamo postojeće sisteme podrške, kako zakonodavni okvir tako i njegovu primjenu kroz uspostavljenu institucionalnu mrežu i sistem prevencije. Moramo preispitati svoje djelovanje kako bismo sve uočene nedostatke ispravili. Kampanja „16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama“ koja se svake godine obilježava u preko 100 država svijeta je upravo trenutak da potvrdimo posvećenost stvaranju bezbjednijeg društva za žene i djecu, te da ukažemo na ključne izazove sa kojim se suočavamo u borbi protiv svih oblika rodno zasnovanog nasilja. U svjetlu nedavnih izazova i ratifikacije Istanbulske konvencije, te zabrinjavajućih tendencija o ograničavanju ženskih ljudskih prava, moramo jasno i glasno poslati svoju bezrezervnu podršku primjeni ove konvencije, očuvanju stečenih prava žena i borbi za njihovo unapređenje, tamo gdje to još uvijek nijesmo uspjeli. Crna Gora je jedna od prvih država u Evropi koje su potpisale i ratifikovale Istanbulsku konvenciju koja je stupila na snagu 1. avgusta 2014. godine. U skladu sa članom 9 Ustava Crne Gore odredbe Konvencije čine sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretka, imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuju kada odnose uređuju drugačije od unutrašnjeg zakonodavstva. Kako bi se adekvatno implementirala, neophodno je unaprijediti postojeću pravnu regulativu i adekvatno kategorizovati žrtve nasilja u svim zakonima, uključujući i Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti, kao i sve podzakonske akte kojim se tretira ovo pitanje. Ministarstvo pravde je radi na izmjenama Krivičnog zakonika Crne Gore i Zakona o krivičnom postupku koji su usklađeni sa preporukama GREVIO komiteta, koji prati implementaciju Istanbulske konvencije. Između ostalog, proširena je definicija porodice, uvršteno je i partnersko nasilje, ali i nasilje partnera istog pola. Uvedena su nova krivična djela i to osvetnička pornografija i seksualno uznemiravanje. Prošireno je krivično djelo silovanje i genitalno sakaćenje i usklađeno sa Konvencijom. Neophodno je, u skladu sa preporukama GREVIO komiteta, nastaviti sa usaglašavanjem Krivičnog zakonika Crne Gore u dijelu koji se odnosi na porodično nasilje i povećanje kazni, ali i odvajanje krivičnog djela nasilja od prekršaja. Kako bi se napravila jasna razlika između ovih protiv (protiv)pravnih ponašanja, predloženo je da se fizičko i psihično nasilje u cjelosti prenesu u obilježja Krivičnog zakona Crne Gore. U borbi protiv nasilja nad ženama neophodno je insistirati na multisektorskom i multidisciplinarnom pristupu. Zato pozdravljamo formiranje vladinog Koordinacionog odbora za koordinaciju, sprovođenje, praćenje i procjenu politika i mjera za sprečavanje i borbu protiv svih vidova nasilja obuhvaćenih Istanbulskom konvencijom. Moramo posvetiti veću pažnju ranjivim grupama koje

osim nasilja trpe višestruke oblike diskriminacije poput pripadnica romske i egipćanske populacije, žena sa invaliditetom, žena koje žive u ruralnim područjima kroz razvoj novih usluga. Potrebno je obezbijediti odgovarajuću raspodjelu ljudskih i finansijskih resursa za politike, mjere i propise sa ciljem sprečavanja i suzbijanja nasilja nad ženama, jačanje mjera koje osiguravaju bezbjednost i potrebe djece i žrtava i svjedoka porodičnog nasilja. Takođe, potrebno je obezbijediti potpunu primjenu disciplinskih mjera za okončanje nekažnjivosti službenika koji ne obavljaju svoje dužnosti i stati na kraj praksi alternativnog rješavanja porodičnih sporova sa istorijom nasilja u porodici. Neophodno je uvođenje sveobuhvatne procjene rizika i efikasno sprovođenje multidisciplinarnog pristupa u obezbjeđivanju zaštite i bezbjednosti svim žrtvama. Potrebno je povećati nivo javne svijesti o nasilju nad ženama i nasilju u porodici kroz kvalitetniji nivo informisanosti i znanja javnosti o uzrocima, rasprostranjenosti i posljedicama nasilja nad ženama i nasilja u porodici, kao i postojećim mehanizmima zaštite od nasilja. Za efikasan odgovor moramo djelovati udruženo. Vrijeme je da shvatimo da sve nejednakosti podstiču i održavaju nasilje u porodici, kao i da smo svi odgovorni za njegovo iskorenjivanje.“

Potpredsjednica Skupštine **Branka Bošnjak** skrenula je pažnju na verbalno nasilje, pri čemu nije jasno postavljena granica između slobode izražavanja i govora mržnje. Ovih dana je aktuelno i to da su metom postale i ambasadorke koje izražavaju svoje stavove. Izostala je osuda sistema, iako je javna osuda, kroz medije, postojala. Spremni smo da mijenjamo zakone i zato je važno da kao krivično djelo definišemo femicid. Važno je zaustaviti govor mržnje i verbalno nasilje. Izrazila je nadu da će sistem oštrije i drugačije odnositi prema svemu nasilnom što žene doživljavaju u Crnoj Gori.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda **Siniša Bjeković**, saopštio je da su „ovih 15 zasijedanja i godine iza nas vrijedan dokaz postojanosti jedne ideje, prije svega, nošene entuzijazmom, predanošću, željom i potrebnom da se žena u Crnoj Gori uzdigne na pijemont viših vrijednosti od onih koji su zadane stereotipima konzervativne sredine i negativne tradicije koji ženu vide samo kao šablon porodičnih obaveza i dekor društvenog miljea u kojem vlada drugi pol. Zato je današnji događaj i trenutak u kojem se sumiraju rezultati svih ovih godina rada na postizanju ravnopravnosti među polovima sveden u jedno neuralgičnu tačku naše svakodnevnice, i to nimalo svijetlu, još manje za ponos svima nama, koji smo tu da ženom učinimo onim što jeste, ravnopravnom i priznatom kao jednako vrijednu akterku društva u razvoju. Zapitao se da li je zaista tako ako svi indikatori ukazuju na zabrinjavajući, stalan trend nasilja nad ženama, bilo da se radi o empirijskim, statističkim ili nekim drugim pokazateljima unutar fenomena opšte pojave nasilja sveprisutne u crnogorskoj stvarnosti. Žena - dugo godina skrivana unutar društvenih okova, daleko od očiju javnosti, zazidana u potrebu očuvanja porodice, makar porodica bila i disfunkcionalna, a ipak preča nego rizik po život i zdravlje, važnija od očuvanja psihičkog i fizičkog integriteta živog bića i značajnija od ljudskog dostojanstva, kao jednog od ključnih atributa svakog ljudskog bića. Nerijetko se ovoj pojavi vraćamo kroz prizmu porodičnog ili partnerskog nasilja često zaboravljajući da su žene targetirane i kao javne ličnosti, nositeljke važnih društvenih i državnih funkcija, predstavnice civilnog sektora ili naprosto one koje

dižu svoj glas dajući doprinos raspravi od šireg javnog interesa. Bolje rečeno svaki put kad izroni iz zamišljene linije površine koja razdvaja polove u sredini nespremnoj da prihvati prirodno stanje jednakosti polova, kada pokazuje snagu društvenog bića nerijetko veće od one koju posjeduje muški pol, žena postaje meta mizoginije, uznemiravanja, vrijeđana i prijetnji. Ukratko rečeno, različitih oblika nasilja manifestovanog ponekad najgrubljim, pa čak i letalnim smrtnim ishodom. Ovo posljednje koji incidira sa pasivnim odnosom države i društva prema genezi nasilja koja po pravilu prethodi najogorem scenariju. Ono što posebno mora da brine je zamjena uloga i teza po kojoj je žrtva ujedno i krivac, a to samo zato što ne pristaje na teror naših zabluda o ženi kao manje korisnoj i manje ravnopravnoj, što ne zatvara oči pred istinom i ne obrće točak vremena unazad. Da li baš sve počinje konfliktom o direktnom odnosu žena – muškarac? Rekao bih ne, a uz tvrdnju da su takođe brojni pokazatelji ukazali na podređen položaj žena kao bitan elemenat koji kreira uslove za pojavu nasilja. Dakle, da li je žena podložna nasilju ako nema svojih prihoda, ako živi izolovano od društvenih događanja, ako svoj položaj u porodici i društvu podređuje ulozi majke i supruge uvijek spremna da podrži najbliže čak i na svoju štetu, pa i po cijenu da odlazi na margine društva i tamo ostaje. Daleko od tržišta rada, daleko od koristi koju daju kulturni događaji, daleko od učešća u donošenju odluka, daleko od upravljanja nekad svojim, a najčešće svim društvenim resursima. Ovi procesi, društveni tokovi, pokazuju opravdan zahtjev, da se žena iz njih ne isključuje već u najranijoj fazi odrastanja, pri čemu bez obzira na formalnu jednakost, žena jeste suštinski u nepovoljnijem položaju, ako ništa drugo, zbog bioloških činilaca koji opredjeljuju i neke od životnih uloga. Zato jesmo za eliminaciju prijevremenih brakova, za podizanje starosne granice zaključenja braka na godinu sticanja punoljetstva, kao već ustanovljenog međunarodnog standarda. U tom dijelu pridružujemo se i inicijativama naših partnera iz UNICEF-a, sa ciljem da već u fazi razvoja djeteta spriječimo više puta dokazani put u nejednakost i odsustvo civilizacijskih vrijednosti, kao što su pojave trgovina ljudima i tretman živih bića kao robe. Osim toga, tu je i kontinuirana borba protiv rodnih stereotipa, naročito u pojedinim vulnerabilnim grupama, kao što Romi, Egipćani i područjima kao što su ruralne sredine, u kojima borba sasvim izvjesno smanjuje prostor u kojima žene doživljavaju inferiornima i zato podložnim različitim vrstama nasilja kao što je fizičko, psihičko, emotivno, ekonomsko, seksualno, verbalno i drugi vidovi nasilnih akata i radnji koje se dešavaju na štetu žene. Na kraju, nekoliko podataka za opomenu: broj predmeta na godišnjem nivou pred sudovima različite nadležnosti se ne smanjuje. Sankcije i dalje ne daju željene rezultate. Još uvijek analiziramo sve uzorke, ali oni svjesno počinju od zakonodavstva sa simboličnom sankcijom za osnovni oblik prekršaja, do nejasne distinkcije između ovog delikta i nasilja u porodici kao krivičnog djela. Kordinacija i saradnja između različitih organa teče sporo, ponekad izostaje, a resursi za efikasnu borbu protiv nasilja i dalje su nedovoljni. Strateški dokumenti nijesu na odgovarajući način implementirani, a civilni sektor upućuje ozbiljne signale da je posljednji čas odavno otkucio i da se sve više nosimo sa posljedicama, dok uzroci ostaju u sjenci donekle postignutog napretka, koji se najčešće karakteriše kao pojačana vidljivost ove pojave, prije nego uspjeh, u njenoj eliminaciji. Zato, danas i ovdje, još jednom pozivam na odlučnu akciju u cilju promocije prava i zaštite

žrtava, a još više na pojačan rad na prevencije eliminacije nasilja nad ženama, već kod prvih znakova postojanja rizika. U protivnom, čini mi se da ćemo, kao i mnogo puta do sada, sa zakonima kaskati za nedostajućom društvenom podlogom. Ono što je najbitnije to je eliminacija stereotipa i predrasuda da je nasilje nad ženama privatna stvar pojedinca i ekskluzivna obaveza organa gonjenja. To bi bila još jedna od naših zabluda koja mnoge žene može skupo koštati. Ne vjerujem da bilo ko to želi kao registrovanu društvenu pojavu, nadam se da ovaj naredni minut i svaki sljedeći neće biti vrijeme potrošeno uzalud, sa željom da nasilja nema ili da ga bude u najmanjoj mogućoj mjeri. Upozoravam da mržnja prema bilo kome, a naročito mržnja prema ženama, nije mentalno zdravo stanje čovjeka.“

Ističući da je suštinski važno prepoznati da se nasilje nad ženama provlači kroz sve segmente društva i da je otuda neophodno da poslanici i poslanice, kao predstavnici zajednice o tome govore glasno, šefica Misije OEBS-a u Crnoj Gori **Dominik Vag** je poručila da nasilje nad ženama i djevojkama nije privatna ili porodična stvar, te da društvo bez nasilja nad ženama i djevojkama, društvo u kojem je rodna ravnopravnost norma - zahtjeva jednak doprinos muškaraca i žena. „Misija i Odbor za rodnu ravnopravnost rade ruku pod ruku na izgradnji rodno-osjetljivijeg parlamenta, koji odražava i gradi kohezivno društvo, kao i instituciju koja je bezbjedno radno mjesto za sve. Pred vama je Knjiga dobrodošlice za nove poslanike i poslanice na temu značaja i uloge Skupštine u ostvarivanju rodne ravnopravnosti, a koja je proizvod naše uspješne saradnje sa Odborom. Sadrži praktične alate za članove i članice Parlamenta za unapređenje rodne ravnopravnosti, ocjenjuje zakonodavstvo kako bi se osigurala njegova jednaka primjena na žene i muškarce, djevojčice i dečake. Kada počnete da koristite ove alate, vi kao narodni predstavnici imaćete značajnu ulogu u izgradnji ravnopravnog društva”, kazala je Vag.

Prema riječima zamjenice ambasadorke Češke Republike **Petre Ali Dolakove**, Parlament je u idealnoj poziciji jer može da redovno održava tematske sjednice, da obezbijedi različite fondove, da opredijeli dio budžeta za žrtve nasilja, kao i da finansira nevladine organizacije koje se bore za prava žena. Takođe, skrenula je pažnju na govor mržnje i diskriminaciju žena naročito u javnoj sferi, ističući da se mora intenzivnije uticati na prevenciju ovih problema.

Tokom sjednice predstavljeni su rezultati sljedećih istraživanja u oblasti nasilja nad ženama: *Istraživanje MONSTAT-a o uslovima života i bezbjednosti žena, Uputstvo za prijavljivanje i procesuiranje slučajeva diskriminacije i seksualnog uznemiravanja po osnovu pola i roda na radnom mjestu* koje je za potrebe Odbora izradila Misija OEBS-a u Crnoj Gori i *Istraživanje UNICEF-a Prevencija dječjih brakova u Crnoj Gori*.

Načelnica Direkcije za zaštitu od rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici u Ministarstvu rada i socijalnog staranja **Jovana Radifković**, prezentirala je „najvažnije rezultate, ali i najveće izazove Crne Gore u borbi protiv rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici. Ratifikovanjem međunarodnih konvencija Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, odnosno Istambulske konvencije, UN konvencije o sprečavanju svih

vidova diskriminacije žena, odnosno CEDAW konvencija, UN konvencije o pravima djeteta, podrazumijeva se uspostavljanje novih standarda i unapređenje cjelokupnog sistema u oblasti nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Crna Gora je jedna od prvih država u Evropi koja je potpisala i ratifikovala Istanbulsku konvenciju još 2013. godine, a koja je stupila na snagu u avgustu 2014. godine i preuzela niz obaveza kao što su: zaštita žena od svih vidova nasilja, sprečavanje i procesuiranje eliminisanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici, doprinos u suzbijanju svih oblika diskriminacija nad ženama i promovisanje suštinske jednakosti između žena i muškaraca uključujući i osnaživanje žena, izrada sveobuhvatnog okvira politika, mjera i zaštite i pomoći svim žrtvama nasilja nad ženama i nasilja u porodici, unapređenje međunarodne saradnje kako bi se usvojio sveobuhvatni pristup eliminisanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Ponovila je da, u skladu sa članom 9 Ustava Crne Gore, odredbe Konvencije čine sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretka, imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuju kada odnose uređuju drugačije od unutrašnjeg zakonodavstva što u Crnoj Gori sa ovom Istanbulskom konvencijom nije slučaj. Još 2018. godine GREVIO komitet Savjeta Evrope koje je nezavisno tijelo za praćenje ljudskih prava, čiji je zadatak da prati primjenu Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, objavilo je izvještaj za Crnu Goru o implementaciji Istanbulske konvencije u kojem su se našle čak 44 preporuke na državnom nivou, koje su bile objektivne i izuzetno zahtjevne. Tokom ovih godinama trudili smo se da ispunimo što više najvažnijih preporuka i da nastavimo rad koji smo započeli prije skoro 10 godina. Zabrinjavajući su podaci iz brojnih istraživanja tokom ovih godina kad je riječ o stavovima javnosti i generalno percepciji društva o fizičkom, seksualnom i psihičkom nasilju. Svaki treći građanin Crne Gore je lično upoznat slučajevima nasilja u porodici. Četrdeset jedan posto građana Crne Gore smatra da je nasilje interna stvar i da ne treba da se miješaju. Svega 4% građana smatra da je seksualno zlostavljanje u stvari nasilje, dok 74% žrtava seksualnog nasilja nikome nije reklo da je žrtva. Četrdeset devet posto građana smatra da je važno svaki slučaj nasilja prijaviti nadležnim institucijama, dok 48% građana smatra da nije nužno prijavljivanje svakog oblika nasilja. Svega 4% smatra da su i prijetnje nasilje, 3% da je nasilje i ponižavanje i omalovažavanje i 2/3 građana, odnosno 61% smatra da je ovo važan problem, ali da nije među prioriternima. Tri četvrtine građana, odnosno 73% smatra da je veći broj slučajeva nasilja u porodici koji se ne prijavljuje nadležnim institucijama, 33,2% ispitanika, odnosno ispitanica, su saglasni sa tim da djevojke lažno navode da su žrtve psihičkog nasilja da bi skrenule pažnju na sebe, iako najveći broj ispitanika smatra da je psihičko nasilje najrasprostranjeniji oblik nasilja. Dvije trećine građana Crne Gore prijavljivanje slučajeva nasilja nadležnim institucijama smatra da vodi ka razvodu, odnosno ka razaranju porodice. Na osnovu svega navedenog treba da prihvatimo činjenicu da je Crna Gora još uvijek patrijarhalna država, da nam se shvatanja teško mijenjaju. Međutim, to ne smije i ne može biti izgovor za neprestanu borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici i podizanju svijesti kompletnog crnogorskog društva. Kada se govori o ostvarenim rezultatima Crna Gora je donijela **Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u porodici** koji je počeo da se primjenjuje 2019.

godine. On je važan za jedan multidisciplinarni pristup i zajedničku borbu protiv nasilja i sadrži korake za brojne institucije koje moraju preduzeti u slučajevima nasilja. Osnovana je **Jedinstvena baza podataka** koja je uvezala centre za socijalni rad i Upravu policije. Ona je dio integrisanog informacionog sistema socijalnog staranja u Ministarstvu rada i socijalnog staranja. Osnovan je **Operativni tim za borbu protiv porodičnog nasilja i nasilja nad ženama** i on predstavlja pozitivan primjer saradnje između svih institucija i NVO sektora u rješavanju najtežih slučajeva nasilja. Osnovana je **Direkcija za zaštitu od rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici u Ministarstvu rada i socijalnog staranja** koje je zaduženo za praćenje Istanbulske konvencije. Time smo kao država prepoznali značaj ove problematike i podigli kapacitet. Uložen je napor na osnivanju prostorija sa namjenom da osiguraju bezbjedno okruženje i uspostavljanje odnosa povjerenja između žrtava različitih oblika nasilja nad ženama i službenika za sprovođenje zakona“. Posebno je istakla rad radne grupe i Ministarstva pravde „koja je izmjenama Krivičnoga zakonika ispunila skoro sve preporuke GREVIO komiteta kada je riječ o porodičnom nasilju. Proširena je definicija porodice, uvršteno je partnersko nasilje i nasilje partnera istoga pola, uvedena su nova krivična djela, tzv. osvetnička pornografija i seksualno uznemiravanje. Kao posebno krivično djelo prepoznat je i prinudni brak. Zakon je u oktobru proslijeđen Evropskoj komisiji. Vrhovno državno tužilaštvo donijelo je **Uputstvo** opšteg karaktera za sva osnovna državna tužilaštva kada je riječ o predmetima koji su formirani po krivičnim prijavama. Na osnovu Uputstva policija mora da ostavi informacije o procjeni rizika za žrtvu o njenom stanju, podatke o ranijim prijavama nasilja, posjedovanju oružja, hitno saslušanje žrtve, evidentiranje povreda i slično. Razvijena je **aplikacija „Budi sigurna“** koja funkcioniše po principu jednog klika sa geolokatorom, koja je naročito značila u vrijeme kovida kada nam je svima bilo ograničeno kretanje. Povećana su sredstva za programe i projekte koje sprovode nevladine organizacije sa prioritarnim fokusom na one koje se bave sprečavanjem nasilja nad ženama. Od 2019. godine država je izdvojila 625.000 eura u skladu sa Zakonom o nevladinim organizacijama dok je po prvi put 2022. godine iz budžeta izdvojena suma od 200.000 eura za stabilno finansiranje specijalizovanih usluga, za žrtve rodnozasnovanog nasilja shodno članu 8 Istanbulske konvencije. Za narednu godinu predviđen je još veći iznos. U toku je izrada **Nacionalnog plana za implementaciju Istanbulske konvencije**. Brojne političke kao i kadrovske promjene dovele su do kašnjenja sa usvajanjem ovog dokumenta, ali kada bude usvojen biće važan strateški dokument za Crnu Goru. Poseban akcenat stavljen je na usluge koje nijesu dostupne u državi, ali i na žrtve seksualnog nasilja, na Romkinje i žene žrtve nasilja koje su OSI i LGBTIQ. Međutim, i pored niza preduzetih mjera i aktivnosti Crna Gora je na sastanku sa GREVIO Komitetom, održanom u junu, dobila niz novih preporuka. Najveći izazovi za državu Crnu Goru u ovoj oblasti su sljedeći: obezbijediti bolji pristup specijalizovanim uslugama, ženama OSI, Romkinjama i Egipćankama kao i ženama iz ruralnih područja; obezbijediti odgovarajuće ljudske i finansijske resurse za politike, mjere i zakonodavstvo sa ciljem sprečavanja i suzbijanja nasilja nad ženama kako bi se rasteretili već preopterećeni službenici; razviti program koji se odnosi na tretman sa počiniocima nasilja, prihosocijalni tretman za počinioce

nasilja je ujedno i zaštitna mjera shodno Zakonu o zaštiti nasilja u porodici koju nije moguće sprovesti u ovom momentu; stvoriti zakonske preduslove i na kraju osnovati krizne centre za žrtve seksualnog nasilja, osnovati sklonište za žrtve nasilja u južnom dijelu zemlje; poboljšati saradnju između svih relevantnih institucija u slučajevima nasilja u porodici; konstituisati krovno nacionalno Koordinaciono tijelo koje će funkcionisati i nakon trajanja mandata Vlade; održavati redovne obuke i specijalizovane obuke svih profesionalaca koji su u direktnom kontaktu sa žrtvama nasilja, ali i za medije, o svim oblicima nasilja koji su prepoznati Istanbulskom konvencijom. Za rad sa žrtvama potrebna je adekvatna obuka, ali i senzibilitet i empatija; stvoriti preduslove da se vode postupci protiv počinioca nasilja bez obzira na odluku žrtve da povuče prijavu; što prije izmijeniti Zakon o zaštiti od nasilja u porodici koji nije promijenjen čak 11 godina; uskladiti definiciju rodno zasnovanog nasilja sa svim zakonima i uskladiti sve zakone sa Istanbulskom konvencijom i propisati djelotvornije kazne za počinioce nasilja. Sve navedeno prepoznato je u izvještajima Evropske komisije za Crnu Goru kroz brojne analize inostranih partnera, ali i Savjeta Evrope. Sljedeće izvještavanje Crne Gore prema GREVIO komitetu je u junu 2024. godine kada se očekuje ispunjenje svih naših obaveza.“ Takođe istakla je da je „Istanbulska konvencija nacionalni dokument, da smo u obavezi svi da je sprovodimo. To su: sudstvo, tužilaštvo, mediji, odbori, državne agencije, ustanove, zdravstveni sistem koji moraju preuzeti odgovornost za svoje postupke i odluke koje moraju donijeti. Takođe, svaki pojedinac/pojedinka moraju prijaviti porodično nasilje i nasilje nad ženama, jer to nije privatna stvar, već kršenje osnovnih ljudskih prava. Na kraju je pozvala sve da borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici ne vodimo u virtuelnom svijetu, portalima i ostalim društvenim mrežama, da podršku žrtvama ne pružamo samo 25. novembra već da svakog dana utičemo da se donesu što bolji zakoni i podzakonski akti, da se donesu važne odluke i preuzmu sve potrebne mjere i aktivnosti za sprovođenje Istanbulske konvencije, da podržimo podizanje kadrovskih i administrativnih kapaciteta svih institucija koje se bave zaštitom od rodno zasnovanog nasilja, da poštujemo prava žena i prijavljujemo nasilje kako bi ova zemlja postala sigurna za svaku ženu i djevojčicu. Svi treba da budemo spremni da u narednom periodu promijenimo sve što možemo kako bismo smanjili nasilje, pomogli žrtvama i u potpunosti ispunili preporuke koje su nam date.

Snežana Remiković, v.d. pomoćnice direktora Uprave za statistiku, predstavila je istraživanje MONSTAT-a o uslovima života i bezbjednosti žena. Istraživanje je urađeno prema metodologiji EUROSTAT-a i omogućava uporedivost podataka, kako među zemljama Evropske unije, tako i drugim zemljama koje sprovode ovo istraživanje. Uprava za statistiku je tokom 2021. godine, po prvi put, sprovela istraživanje. Finansiranje ovog projekta omogućila je Evropska unija kroz IPA - 2017 višekorisnički projekat. Cilj istraživanja je da se dobiju podaci o rodno zasnovanom nasilju i to: od strane partnera, od strane bilo kojeg počinioca, obuhvaćeno je i nasilje u porodici, nasilje u djetinjstvu, proganjanje i seksualno uznemiravanje na poslu. Sve ove teme obuhvaćene su tokom istraživanja kroz različite module. Istraživanje je bilo veoma obimno, zahtjevno i izazovno, ne samo za Crnu Goru nego i za druge zemlje koje su ga sprovele u ovoj rundi. Što se tiče nasilja od strane partnera, ono uključuje prijetnje,

fizičko, psihičko ili seksualno nasilje od strane intimnog partnera. Nasilje u porodici je obuhvatalo fizičko, seksualno ili psihičko nasilje koje uključuje članove porodice i druge osobe koje žive ili su živjele u istom domaćinstvu sa žrtvom u vrijeme jednog ili više nasilnih događaja. Oni također uključuju i intimne partnere kao počiniocce. Nasilje u djetinjstvu podrazumijeva ponašanje koje može uzrokovati fizičku i emocionalnu štetu drugom licu u periodu života prije 15. godine. Seksualno uznemiravanje na poslu uključuje bilo koji oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja seksualne prirode sa svrhom ili učinkom narušavanja dostojanstva osobe, posebno stvaranjem zastrašujućeg, neprijateljskog, ponižavajućeg ili uvredljivog radnog okruženja. Ovim istraživanjem obuhvaćene su različite vrste nasilja i to: fizičko nasilje, psihološko i seksualno. Po definiciji, fizičko nasilje je namjerno izvršenje djela fizičkog nasilja nad drugom osobom, tjelesne ozljede zadobijene usljed primjene neposredne ili protivpravne fizičke sile, nasilno ponašanje koje dovodi do povrede i straha. Psihološko nasilje je namjerno ponašanje koje uključuje ozbiljno narušavanje psihičkog integriteta osobe putem prisile ili prijetnji. Ova vrsta nasilja uključuje niz ponašanja koje obuhvataju radnje emocionalnog zlostavljanja i kontrolišućeg ponašanja. Treća vrsta nasilja - seksualno nasilje, je bilo koja vrsta seksualnog ponašanja koja se nekome nameće pod upotrebom sile, prijetnje ili ucijene radi postizanje neželjenih seksualnih radnji ili bilo kakve seksualne aktivnosti koje drugu osobu degradiraju ili ponižavaju. Istraživanje nije obuhvatalo percepciju o nasilju. Terenski rad za istraživanje koje je sprovedeno u Crnoj Gori, sproveden je od oktobra do decembra 2021. godine, ciljna populacija bile su žene starosti od 18. do 74. godine, uzorak je bio 2.232 domaćinstva, popunjeno je 1.609 upitnika. U Crnoj Gori svaka peta žena, odnosno 20% žena izjavilo je da je doživjelo nasilje od strane partnera tokom života. Ukupno 6% žena izjavilo je da je doživjelo nasilje u odrasloj dobi od strane lica koje nije partner. Tokom odrasle dobi ukupno 7% žena izjavilo je da je doživjelo nasilje u porodici, dok je od bilo kojeg počinioca nasilje doživjelo 11% žena. Seksualno uznemiravanje na poslu, prema izjavi, doživjelo je 17,5% žena. Svako od ovih nasilja detaljnije je razrađeno na pojedinačne podjele koje ukazuju na starost ili na to kada je bilo posljednje nasilje. Takođe, ukazuju veličinu pojave po pojedinačnoj podjeli. Pa je tako fizičko nasilje doživjelo 10% žena u odrasloj dobi od strane bilo kojeg počinioca. Seksualno uznemiravanje na poslu tokom života, kada pogledamo po starosti, više je doživjelo mlađih žena nego starijih ili rezultat pokazuje da su mlade žene osvješćenije u tom pogledu i da više daju informacija o tom nasilju. Kada se govori o nasilju od strane partnera tokom života Crna Gora je posljednja na listi zemalja, 20% žena je doživjelo nasilje, pretposljednja je na listi kada se govori o doživljenom nasilju od strane lica koje nije partner. U odrasloj dobi i od strane bilo kojeg počinioca, Crna Gora od svih zemalja koje su sprovele istraživanje, ima najnižu stopu prevalence. Svi ovi podaci treba da budu dobro analizirani i politike koje treba da uslijede nakon ovih podataka treba da se oslanjaju na ove podatke. Uprava za statistiku u narednom periodu planira da sukcesivno objavljuje rezultate ovog istraživanja. Do sada su objavljeni samo glavni indikatori, dok će u narednom periodu tokom obrade podataka biti objavljivane i mnogo dublje i veće podjele koje se tiču ovih vrsta nasilja. Ponovno sprovođenje ankete biće moguće tek kada se stvore uslovi za to u okviru Evropske

unije, jer Evropska unija za sada planira donošenje regulative kako bi obavezala sve zemlje da sprovede ovu anketu.

Nada Martinović Đurović, predstavica UNICEF-a, predstavila je rezultate istraživanja „Prevenција dječijih brakova u Crnoj Gori“ koje je sačinio UNICEF. Dječiji brak predstavlja kršenje dječijih prava, a ujedno i kršenje ljudskih prava. Ono, shodno Konvenciji o pravima djeteta krši prava na život, rast i razvoj, pravo na zaštitu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, pravo na obrazovanje, pravo na aktivno učešće u društvenom, kulturnom i porodičnom životu. Na pojavu dječijeg braka utiče više faktora. To je: siromaštvo, nedostatak mogućnosti, obrazovni status roditelja i djece, društvene i kulturološke norme. Ne postoji jedno rješenje, niti jedan sektor koji je odgovoran za ovu oblast, već je potreban sveobuhvatan, integrisan odgovor svih sektora, uključujući pravosuđe, obrazovanje, zdravlje, socijalnu i dječiju zaštitu, koji će u fokus staviti najbolji interes djeteta, a to podrazumijeva stvaranje pravnog i političkog okruženja koji će omogućiti da država izrazi snažnu posvećenost okončanju prakse sklapanja dječijih brakova. Kada se govori o prevalenci dječijeg braka danas kod opšte populacije samo 1% populacije sklopi brak prije 18. godine. Međutim, među romskom i egipćanskom zajednicom danas je svaka treća djevojčica uzrasta od 15 do 19 godina i svaki šesti dječak istog uzrasta u braku ili vanbračnoj zajednici. Shodno međunarodnim dokumentima koje je Crna Gora usvojila i ratifikovala, prije svega Konvencija o pravima djeteta, CEDAW konvencija, Istanbulska konvencija, Crna Gora se obavezala da će iskorijeniti sve oblike nasilja, eksploatacije nad ženama i djecom uključujući i dječije brakove. Komitet za prava djeteta je 2018. godine izrazio zabrinutost zbog činjenice da nacionalno zakonodavstvo uključuje izuzetke koji dozvoljavaju sklapanje braka od 16. godine i shodno tome preporučio da država izmijeni i dopuni svoje zakonodavstvo i ukloni sve izuzetke koji dozvoljavaju brak licima koja nijesu navršila 18 godina. Tu istu preporuku je dao i CEDAW komitet u svom zaključnom zapažanju iz 2017. godine. U ovogodišnjem Izvještaju Evropske unije o napretku za Crnu Goru prelaže se sankcionisanje sklapanja braka prije 18. godine. U tom smislu UNICEF je u saradnji sa Ženskim klubom preduzeo inicijativu i podnio predloge za izmjene zakonodavstva koji se odnose na podizanje starosne granice za sklapanje braka za žene i za muškarce koja će biti, bez izuzetka, 18 godina. Isto tako, u krivičnom zakonodavstvu treba definisati dječije brakove i krivičnu odgovornost za sklapanje braka koji će se odnositi na starosnu granicu do 18 godina. To bi bilo i u skladu sa odredom Zakona o životnom partnerstvu istoga pola koji je usvojen od 2020. godine i koji u svom članu 8 govori da partnerstvo ne može zaključiti lice koje nije navršilo 18 godina. Potrebno je Porodični zakon uskladiti shodno ovoj odredbi tako da nema izuzetka sklapanja braka prije 18. godine. U dijelu obrazovanja koji je ključni faktor izlaska iz kruga siromaštva, trenutno 56% romske i egipćanske djece završi osnovno obrazovanje, a stopa završetka srednje škole je svega 3%. U tom smislu, neophodno je razviti intervencije koje poboljšavaju pristup djevojčicama i dječacima kvalitetnom formalnom obrazovanju i uspostaviti posebne mehanizme i mjere za efikasno sprečavanje prekidanja školovanja. Treba uključiti i razmotriti uvođenje obaveznog srednjeg školskog obrazovanja. Takođe, potrebno je poboljšati pristup obrazovanju djevojčicama i dječacima u smislu kvaliteta

obrazovanja. Važna uloga u podršci obrazovanju su romski medijatori i važno je da ovaj institut bude uveden u predškolskim i srednjoškolskim ustanovama. Neophodno je ojačati mehanizme za povećanje stope djece iz romske zajednice koja pohađaju predškolsko obrazovanje, čiji je procenat trenutno samo 16%, iako je Strategijom za socijalnu inkluziju Roma/kinja i Egipćana/ki cilj 30%. Ne treba zaboraviti da kroz predškolsko obrazovanje, djeca stiču osnovne vještine koje su im potrebne za rast i razvoj i samim tim imaju veće šanse za uspješno dalje obrazovanje. U dijelu socijalne dječije zaštite pokazatelji, iz 2018. godine, govore o tome da je sklapanje braka osoba koje dolaze iz siromašnih kvintila mnogo veće nego one koje dolaze iz bogatih kvintila. S obzirom da je siromaštvo prepoznato kao jedan od glavnih faktora uticaja na sklapanje dječjih brakova, sistem socijalne i dječje zaštite ima važnu ulogu u prevenciji eliminacije uzroka ove pojave. Potrebno je ulagati u poboljšanje materijalnog položaja korisnika socijalno-zaštitnih prava kroz nastavak reforme sistema oporezivanja građana, što bi dovelo do poboljšanja položaja korisnika materijalnog obezbjeđenja. Takođe, važno je razmotriti usvajanje nacionalno-definisane linije siromaštva u cilju lakšeg identifikovanja onih kojima je podrška najpotrebnija a koja bi održavala stvarne troškove u Crnoj Gori. Preporuka je takođe da se kreiraju posebno targetirane usluge za podršku romskim i egipćanskim porodicama i djeci koja su u riziku od sklapanja braka. Uloga Centra za socijalni rad je važna i u tom dijelu je potrebno ojačati i ljudske i kadrovske kapacitete i njihovo veće angažovanje u zajednici, a neizostavna je i aktivna uloga Ministarstvo finansija, koje mora da izdvoji budžetska sredstva za sve ove navedene preporuke. UNICEF pruža podršku implementaciji svih navedenih preporuka u radu sa Romskim savjetom, NVO, lokalnim zajednicama, u programima na osnaživanju djevojčica i dječaka.

Ministar ljudskih i manjinskih prava **Fatmir Gjeka** je naveo da nam je potreban snažan zakonodavni i praktični okvir koji će djevojčicama i ženama obezbijediti prostor za dostizanje njihovih punih kapaciteta, ali su nam isto tako neophodni čvrsti i efikasni i institucionalni mehanizmi koji će im osigurati puno ostvarivanje zagarantovanih prava. Imajući na umu realnost koju žive žene i djevojčice u Crnoj Gori, vrijeme je da se osnaže temelji na kojima počiva naše društvo, počevši od sopstvene svijesti i odgovornosti. Okupljeni oko teme borbe protiv nasilja nad ženama imamo obavezu da kroz primjene ličnog djelovanja kontinuirano šaljemo snažnu poruku i ostalima. Kao političari i političarke svjesni svoje uloge u kreiranju društvene dinamike, prepoznajemo važnost principa rodne jednakosti, principa na kojem počiva demokratizacija, stabilnost i prosperitet. U borbi za ljudska prava i zaštitu od diskriminacije velika je i uloga medija. Način njihovog izvještavanja trebalo bi da bude senzitivan, naročito prema žrtvama nasilja, Zaštiti od diskriminacije i svih vidova nasilja doprinosi i oblast obrazovanja, kulture, koje su prepoznate u novom nacionalnom dokumentu za postizanje rodne ravnopravnosti. Sve ovo ne bi bilo potpuno bez civilnog društva, međunarodnih partnera kao i privatnog sektora i akdemske zajednice

Adnan Kadribašić, konsultant OEBS-a, predstavio je Uputstvo za prijavljivanje i procesuiranje slučajeva diskriminacije seksualnog uznemiravanja na osnovu pola i roda na radnom mjestu. Skupština kao najviši zakonodavni organ Crne Gore je u potpunosti opredijeljena za sprečavanje svakog oblika

diskriminacije i uznemiravanja na radnom mjestu. Upravo zbog toga Skupština kontinuirano sprovodi aktivnosti sa ciljem kreiranja pretpostavki da se postojeći pravni okvir dosljedno sprovodi u samoj Skupštini. Kao odraz tog opredjeljenja donesen je Akcioni plan za rodno odgovornu Skupštinu Crne Gore 2022 - 2024. godine koji utvrđuje niz aktivnosti u skladu sa najvišim standardima rodne ravnopravnosti. Akcionim planom je između ostalog predviđena aktivnost izrade Uputstva za prijavljivanje i procesuiranje slučajeva diskriminacije i seksualnog uznemiravanja po osnovu pola i roda na radnom mjestu, sa ciljem kreiranja preduslova da Skupština bude sigurno radno mjesto. U tom pogledu Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore je, uz podršku Misije OEBS-a, izradio i pokrenuo aktivnosti sa ciljem donošenja ovog uputstva. Da bi se osigurala potpuna usklađenost Uputstva sa stvarnim kontekstom radnih odnosa u Skupštini sprovedeno je ispitivanje o rodnoj ravnopravnosti u Skupštini Crne Gore u periodu od 17. maja do 08. juna 2022. godine. Ovim istraživanjem analizirane su tri međusobno povezane teme i to: rodna ravnopravnost, seksualno uznemiravanje/uznemiravanje po osnovu pola/roda i diskriminaciju po osnovu pola/roda. Isto je realizovano putem upitnika koji je izrađen sa ciljem prikupljanja stavova i iskustava poslanika, poslanica i svih zaposlenih u Skupštini o pojavama koje imaju elemente diskriminacije i seksualnog uznemiravanja po osnovu pola i roda. Sprovedeno ispitivanje je bilo anonimno i u istom je učestvovalo 59 ispitanika/ca, što ukupno predstavlja 19% broja poslanika/ca i zaposlenih u Skupštini. Podaci koji su prikupljeni su adekvatni za dalju analizu budući da u odnosu na ukupan broj ispitanika/ca (269) radi se o izračunatoj statističkoj grešci od +/-8.48% sa stepenom pouzdanosti od 95%. Ispitivanje je pokazalo da zaposleni/e i poslanici/e bolje poznaju standarde iz oblasti rodne ravnopravnosti, nego što je to slučaj sa standardima u vezi sa seksualnim uznemiravanjem i diskriminacijom u odnosu na pol. Treba naglasiti da su, u prethodnom periodu ispitanici/e imali mnogo više prilike da učestvuju na obukama o rodnoj ravnopravnosti u odnosu na obuke o seksualnom uznemiravanju i diskriminaciji. Ovo ispitivanje je potvrdilo činjenicu da su i ženama i muškarcima u najvećoj mjeri jednako dostupne obuke, ali da kada je riječ o napredovanju i izboru na rukovodeće pozicije, poslanici/e i zaposleni/e u Skupštini jasno prepoznaju rodnu neravnopravnost i diskriminaciju. Glavni zaključci i nalazi ispitivanja jasno ukazuju na potrebu donošenja Uputstva za prijavljivanje i procesuiranje slučajeva diskriminacije i seksualnog uznemiravanja po osnovu pola i roda na radnom mjestu. Zaključci i nalazi su pokazali da: preko 62% ispitanika/ca nije sigurno ili nije upoznato sa pravnim okvirom za zaštitu od seksualnog uznemiravanja; čak 22% ispitanika/ca smatra da postoji seksualno uznemiravanje u Skupštini, dok je skoro svaki četvrti ispitanik/ca rekao/la da je doživio/la neko ponašanje koje je za njega/nju bilo zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo. Samo jedno zaposleno lice je tražilo zaštitu od strane Skupštine ili neke nadležne institucije; najveći broj ispitanika/ca (67,4%), u slučaju da su izloženi nekom od oblika seksualnog uznemiravanja u Skupštini, bi se obratili direktno nadređenoj osobi i skrenuli/le bi pažnju počiniocu da je takvo ponašanje neželjeno. Ovakvi rezultati ukazuju da treba jačati sistem podrške i zaštite unutar institucije Skupštine; svaki peti/a zaposleni/a u Skupštini vidi diskriminaciju po osnovu

pola/roda kao izraženu ili posebno izraženu, dok svaki drugi isti oblik diskriminacije ocjenjuje kao neizraženu ili malo izraženu; po mišljenju ispitanika/ca diskriminacija u odnosu na pol se najčešće dešava kada je u pitanju napredovanje (42,3%), zatim imenovanje na rukovodeća mjesta (40,4%), kao i usklađivanje porodičnog i profesionalnog života (34,6%); čak 3 od 4 zaposlena/e i poslanika/ca kažu da bi se u slučaju diskriminacije na osnovu pola obratili rukovodiocu/teljki. Sa druge strane, oni koji su već doživjeli diskriminaciju nijesu se obraćali za pomoć ili nijesu željeli da daju odgovor na pitanje kome bi se obratili ako bi doživjeli diskriminaciju. Prikupljeni podaci su potvrdili opravdanost donošenja ovog uputstva, te su usmjerili Skupštinu na utvrđivanje cilja i oblasti koje će biti obuhvaćene njime. Cilj ovog uputstva je postizanje efikasne prevencije i preduzimanja konkretnih mjera za sprečavanje i zaštitu od seksualnog uznemiravanja i diskriminacije u odnosu na pol/rod, kako bi Skupština Crne Gore bila radno mjesto u kojem se svi zaposleni ponašaju u skladu sa najvišim etičkim standardima. U pogledu sadržaja, Uputstvo odgovara na ključne nedostatke koji su utvrđeni istraživanjem, te: pojašnjava pojmove diskriminacije po osnovu pola/roda, seksualnog uznemiravanja i uznemiravanja po osnovu pola/roda; daje praktične savjete za korišćenje neformalnih mehanizama zaštite na radnom mjestu u Skupštini; obrazlaže garancije postupanja formalnih mehanizama zaštite na radnom mjestu u Skupštini; obrazlaže i druge aktivnosti Skupštine koje će se preduzimati sa ciljem kreiranja garancija nulte tolerancije i prevencije diskriminacije po osnovu pola/roda, seksualnog uznemiravanja i uznemiravanja po osnovu pola/roda.

U raspravi na temu „Ženskog parlamenta“ učestvovala/i su: poslanik Boris Mugoša, pridruženi član Ženskog kluba, Sabina Muratović, predstavnica Bošnjačke stranke, Marina Vujačić, Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore, Biljana Zeković, SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Podgorica, Nada Vojinović, fotografkinja, Maja Raičević, Centar za ženska prava, Fana Delija, Centar za romske inicijative, Hatidža Neljaj, SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Ulcinj, Jovana Perućica, SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić, Nada Ristanović, SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Bijelo Polje, Miodrag Lekić, predsjednik Odbora za međunarodne odnose i iseljenike i Mira Saveljić, Sigurna ženska kuća.

Poslanik **Boris Mugoša**, pridruženi član Ženskog kluba, ukazao je na neophodnost da se djeca od najnižih stepena obrazovanja edukuju šta znači rodna ravnopravnost, kao i na potrebu uvođenja Centra za rodnu ravnopravnost pri Univerzitetu Crne Gore ili rodni studija na nekom fakultetu. Takođe, ukazao je i na važnost psihosocijalne podrške žrtvama nasilja.

Sabina Muratović, predstavnica Bošnjačke stranke saopštila je da se mora govoriti i o drugim oblicima nasilja koji su pored fizičkog nasilja prisutne u našem društvu, a to su: ekonomsko, psihičko i seksualno nasilje. Određeni broj žena u Crnoj Gori ne smije da traži posao i na taj način i dodatno finansijski zavisi od nasilnika. Takođe, ukazala je da u posljednje vrijeme imamo još jedan vid nasilja koji je sve češće prisutan u našem društvu, a to je medijsko nasilje nad ženama.

Istanbulskom konvencijom, a i Protokolom o postupanju i prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u porodici, mediji su dužni da izbjegavaju stereotipna objašnjenja za učinjeno nasilje i dužni su da sakriju identitet žrtve. Uloga medija treba da bude u funkciji podizanja svijesti javnosti o fenomenu nasilja, o štetnosti i posljedicama istog, kako bi javnost bila edukovana o načinu prepoznavanja i mogućnostima prijavljivanja nasilja. Ukazala je i na ekspanziju društvenih mreža koje sve češće bivaju zloupotrijebljene i preko kojih se širi mizoginija, mržnja, pri čemu administratori mreža nemaju adekvatne i brze reakcije koje bi takve radnje zaustavile.

Marina Vujačić, Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore, mišljenja je da bi pružaoci usluga u oblasti zaštite od nasilja morali u svojim godišnjim programima imati edukacije koje se odnose na zaštitu žena žrtava nasilja kao i protokole o načinu komunikacije sa žrtvom nasilja. Takođe, mišljenja je da takvi programi ne bi trebalo da se oslanjaju samo na projekte nevladinih organizacija, jer je to neodrživo jer se prebacuje odgovornost na nevladine organizacije. Istakla je da se u okviru kampanje „16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama“ obilježava i 3. decembar kao Međunarodni dan osoba sa invaliditetom i ukazala na činjenicu da su žene sa invaliditetom višestruko diskriminisane i da trpe visok stepen nasilja.

Biljana Zeković, SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Podgorica, saopštila je da je kazna za počinioca ubistva za nasilje u porodici, i to ukoliko je posljedica nastala mučenjem, zlostavljanjem, 12 godina i da u Crnoj Gori do sada nijedan počinioc nasilja koji je kažnjen za ubistvo vršeći nasilje u porodici nije dobio maksimalnu kaznu zatvora, niti je kažnjen sa 12 godina zatvora. Podsjetila je da je prije više od deset godina bila pokrenuta inicijativa da se počinioci svih djela bludnih radnji, silovanja i zlostavljanja i bludnih radnji nad maloljetnim i nemoćnim licima, izuzmu iz amnestija što je i usvojeno u Skupštini. Takođe, skrenula je pažnju da, u periodu parlamentarnih izbora, žrtve nasilja, kao ni ostali ugroženi siromaštvom, nisu imali pravo na bilo kakvu vrstu socijalne i materijalne pomoći, te da građani koji su u stanju siromaštva, a žrtve su nasilja moraju imati i u izbornom periodu ta prava. Naglasila je da jedna od ključnih stvari koje zahtijeva Istanbulska konvencija jeste da se nasilje nad ženama tj. rodno zasnovano nasilje prepozna i da bude koordinirano kroz sve javne politike. Takođe, ukazala je na problem sa usvajanjem strategije borbe protiv nasilja u porodici, jer je predloženo da se samo Ministarstvo rada i socijalnog staranja bavi nasiljem u porodici, i samim tim strategija ima milionski budžet, što otežava njeno usvajanje na Vladi.

Nada Vojinović, saopštila je da je jedna od poruka kampanje koju su organizovale Delegacija Evropske unije u Crnoj Gori i Evropska kuća da potiskivanje emocija može da vodi do nasilja i skrenula pažnju da je neophodno raditi na promociji mentalnog zdravlja koje bi dokazalo da iskazivanje emocija ne umanjuju jačinu i život muškarca i da patrijahart ne čini apsolutno nikome dobro.

Maja Raičević, Centar za ženska prava, saopštila je da je pitanje nasilja političko pitanje i ne može se rješavati bez političke volje. Ukazala je na sve učestaliju pojavu i problem da žene koje prijavljuju nasilje bivaju procesuirane za nasilje. Takođe, smatra da je neophodno da Vlada napravi detaljnu analizu stanja u ovoj oblasti i stvori sistem od kojeg će svi imati benefit.

Fana Delija, Centar za romske inicijative Nikšić, saopštila je da je neophodno u što kraćem roku obezbijediti sklonište za žrtve dječjeg ugovorenog braka. Ukazala je da to jeste jedan oblik žrtve trgovine ljudima, ali žrtva dječjeg ugovorenog braka nije klasična žrtva trgovine ljudima i samim tim se tim djevojčicama i uskraćuje pravo na obrazovanje, pravo na sopstveni život, a nerijetko te djevojčice postanu majke prije punoljetstva.

Hatidža Nellaj, SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Ulcinj, saopštila je da je nasilje u porodici otvoreni socijalni, zdravstveni, globalni problem koji nadilazi granice i koji se dešava u svim kulturama i društvima širom svijeta. To je fenomen koji negativno utiče na fizički, psihološki, ekonomski i socijalni status naročito u dijelu najosjetljivijeg društva, koji čine žene, djeca i starije osobe. Ukazala je i na niske kazne koje se određuju počiniocima nasilja u porodici i mišljenja je da te kazne nijesu odvratajuće za počinioce nasilja, jer ima i nasilnika koji su povratnici. Takođe, saopštila je da Opština Ulcinj nema sklonište za žrtve nasilja, pa nailaze na poteškoće smještaja žena ili djece koji nasilje prijavljuju ili policiji ili tužilaštvu.

Jovana Perućica, SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić, saopštila je da je zabrinjavajuće što ne postoji zvanična statistika kada su u pitanju femicidi. Činjenica je da, kada se desi ubistvo žene, a nakon toga i samoubistvo počinioca, nema statistike, jer se ne vodi krivični postupak, kao i da još uvijek nemamo nijednu sudsku presudu kada su u pitanju femicidi koji su se dogodili u prethodne dvije godine. Ukazala je na slučaj femicida u Baru i da je Operativni tim za borbu protiv porodičnog nasilja i nasilja nad ženama još početkom februara ove godine utvrdio nemarno, nepotpuno i neadekvatno postupanje institucija, ali ni nakon 10 mjeseci nije utvrđena ni pojedinačna niti institucionalna odgovornost u ovom slučaju. Mišljenja je da ovi postupci moraju biti brži, efikasniji i da se moraju pooštriti kazne za počinioce femicida. Treba kreirati sistem koji će efikasno prevenirati da ne dođe do femicida. Takođe smatra da su se stekli uslovi da se povećaju kazne za učinioce, a femicid propiše kao posebno krivično djelo u Krivičnom zakoniku Crne Gore. Ukazala je na istraživanje koje su sproveli u maju 2021. godine koje je pokazalo da bi ubistvo žena od strane partnera bilo u većini slučajeva spriječeno, da su nadležni organi bolje reagovali. Zato je neophodno uspostaviti „Femicide Watch“, odnosno nacionalni mehanizam za praćenje slučajeva femicida koji bi doprinio prevenciji femicida. Ovaj mehanizam bio bi sačinjen od nezavisnih institucija kao što je Kancelarija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, ženskih NVO koji se bave zaštitom žena od nasilja, eksperata, osoba iz akademske zajednice, koje bi kroz analize slučajeva radili na otkrivanju nedostataka u okviru nacionalnih zakona, politika i mehanizama zaštite. Takođe, pozvala je na bolju multisektorsku saradnju nadležnih institucija, kao što su policija, Državno tužilaštvo, sud, Centar za socijalni rad, zdravstvene ustanove, a sve u cilju efikasnijeg procesuiranja slučajeva nasilja nad ženama i nasilja u porodici sa akcentom na krivično pravno procesuiranje i veće kazne sa počinioce nasilja umjesto aktuelnih koje su dominantno prekršajnog karaktera.

Nada Ristanović, SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Bijelo Polje, saglasna je da Crna Gora ima dobar normativni okvir, ali da nije adekvatna njegova primjena. Istakla je da do sada nijedan predmet koji je bio već kod Suda za

prekršaje nije pratila procjena rizika, a procjena rizika je jedan od najefikasnijih metoda dokaza u slučajevima zaštite žena, njihove sigurnosti i bezbjednosti.

Miodrag Lekić, predsjednik Odbora za međunarodne odnose i iseljenike, predložio je da se održi zajednička tematska sjednica ova dva odbora kako bi se razmotrila međunarodna praksa u ovoj oblasti.

Mira Saveljić, Sigurna ženska kuća saopštila je da žene žrtve nasilja, kao i povjerljiva lica koja su sa njima, ni u sudnici nijesu zaštićene niti sigurne i ukazala na neadekvatne uslove i procedure.

Sjednica je završena u 14 sati.

Audio zapis sa Petnaeste sjednice Ženskog parlamenta sastavni je dio zapisnika sa sjednice i dostavljen je Pisarnici Skupštine Crne Gore.

SEKRETARKA ODBORA
Angelina Šaranović, s.r.

PREDSJEDNICA ODBORA
Božena Jelušić, s.r.